

1. משפחת אבוט

מאיה היא אשה גבוהה, כהה ומושכת בת עשרים ושמונה. בת יחידה. עד גיל שמונה חיתה עם אמה ועם אביה — מנהל חנות כל-בו. בהיותה בת שמונה פונתה מביתה, וחיתה עד גיל ארבע-עשרה עם זוג מבוגר ללא ילדים. בגיל זה שבה לחיות עם הוריה עד גיל שמונה-עשרה, ואז נתקבלה בפעם הראשונה לבית-החולים.

תשע מתוך עשר שנותיה האחרונות בילתה מאיה בבית-החולים המערבי.

פרספקטיבה קלינית

"מחלתה" של מאיה אובחנה כסכיוזופרניה פאראנויית. נראה כאילו המחלה צצה משום מקום. להלן דו"ח של עובד סוציאלי פסיכיאטרי על תחילתה של המחלה. הדו"ח מבוסס על ראיונות עם אביה של מאיה ועם אמה.

חולה, שהתנהגותה נראתה נורמאלית לגמרי עד לחודש בערך לפני אישפוזה בבית-החולים. היו לה, כמובן, טרדות בענייני לימודים, אך הוריה היו רגילים לזה. מתוך נסיונם בעבר הם התייחסו לדברים כלחסי שחר. אחר-צהריים אחד חזרה מאיה מבית-הספר, וסיפרה להוריה, שהמנהלת רוצה כי היא תעזוב את בית-הספר. הדברים הללו גרמו מיד להורים דאגה רבה, כי הם ידעו שאין הם נכונים. לאחר-מכן חזרה החולה על כך בהודמנויות שונות. אחר-כך אמרה, שאינה יכולה לישון. זמן קצר אחרי התגלותן של התופעות הללו היתה מאיה משוכנעת, ששודדים פרצו הביתה. נרשם בעבורה סם מרגיע. בתחילה סירבה החולה לטעום ממנו. לילה אחד, כשלקחה את הסם, ישבה זקופה במיטתה, והצליחה להישאר ערה על-אף הסם. ואז החליטה, שאביה מרעיל אותה. יום אחד ברחה מהבית וסיפרה לשכן, שאביה מנסה להרעילה. ההורים מצאוה לבסוף, והתחזירה הביתה. היא לא נראתה

כפוחדת מאביה. היא דנה איתו בעניין לגמרי בשקט; אלא שהיא סירבה להשתכנע, שהוא אינו מנסה להיפטר ממנה. רופא, שהוועק למקום, הציע טיפול מידי. החולה רצתה מאוד לקבל טיפול. היא נכנסה לבית-החולים כחולה מרצון.

עשר שנים מאוחר יותר הגישו לנו הוריה דו"ח זהה.

בעשר השנים הללו עוררה התנהגותה הערכות קלינות: האלוסינאציות שמיעתיות והתבטלות האישיות; סימנים של קטטוניה; חשיפה של דלות רגשית ונסיגה אוטיסטית. לפרקים נחשבה ל"אימפולסיבית".

כדי להביע זאת יותר במסגרת חקר-התופעות נאמר, שמאיה הפעילה את עצמה כאילו היתה מכוונה, יותר מאשר אדם: חסרה לה הכרת מניעה, שביצוע וכוונות מעורבים זה בזה, היא היתה מבולבלת מאוד באשר לזהותה האוטונומית; היא הרגישה צורך לנוע ולדבר נכון באופן מדוקדק וזהיר. לפעמים הרגישה, שאחרים שולטים במחשבותיה. היא אמרה שלא היא, אלא ה"קולות" שלה חושבים בעבורה לעיתים קרובות.

מאחר שגישתנו ללימוד העניין משקפת ראייה חברתית של חקר-תופעות ולא ראייה קלינית, לא נוכל לסווג את החקירה לקאטגוריות על-פי מונחים קליניים. הסימנים והסימפטומים הקליניים יתמזגו במונחות החברתית של הדו"ח שלהלן. אנו מתכוונים להראות, שההתנסויות והפעילויות של מאיה — במיוחד אלו הנחשבות לסכיופרגניות ביותר — נעשות למונחות, כשהן מוצגות על רקע מצבה בתוך משפחתה. במלה "מצב" אין הכוונה רק לאופן שבו נראית לנו המשפחה מבחוץ, אלא מהי ה"משפחה" כפי שחי אותה מבפנים כל אחד מבניה.

שאלת היסוד שלנו היא: עד כמה מובנות התנסותה הסכיופרגנית של מאיה והתנהגותה על רקע הנוהג והשיטה של משפחתה?

מיבנה החקירה

התמונה המצטיירת לנו על משפחה זו מבוססת על הראיונות הבאים:

ראיונות	מס' הראיונות
אם	1
אב	1
בת	2

29	בת ואם
2	בת ואב
2	אם ואב
8	אם, אב ובת
—	
45	

רישום זה מייצג חמישים שעות ראיונות, שמהן הוקלטו ארבעים שעות.

המצב המשפחתי

אדון וגברת אבוט נראים אנשים שקטים, רגילים. כשמאיה היתה בת שמונה-עשרה, תיאר עובד סוציאלי פסיכיאטרי את גב' אבוט כ"אשה נעימה מאוד, נראית ידידותית וכוונ שקל לחיות איתה." למר אבוט היה "מוג שקט אבל נוח." הוא נראה כ"אדם הגיוני מאוד, אבל פחות מעשי מאשתו." כמעט שלא היה דבר שמר אבוט לא היה מוכן לעשות למען משפחתו. בריאותו היתה מצויינת. הוא הרשים את המראיין כ"אישיות יציבה מאוד."

מאיה נולדה כשאמה היתה בת עשרים, ואביה — בן שלושים.

מר אבוט קרא על חפירות בקברי שבט המאיה, כשנולדה בתו. "זהו בדיוק השם לילדתי הקטנה," חשב.

האב והאם הסכימו בראיונות, שמאיה היתה "הילדה של אביה" עד שנשלחה מהבית בגיל שמונה. היא היתה מעירה אותו השכם בפוקר ושניהם היו הולכים לשחות. ידה היתה תמיד נתונה בידו. הם ישבו קרובים זה לזה ליד השולחן. הדבר האחרון שאותו עשתה כל לילה היה תפילה משותפת איתו. לעיתים קרובות טיילו ארוכות יחדיו.

מלבד ביקורים קצרים בבית, חיתה מאיה הרחק מהוריה מגיל שמונה עד גיל ארבע-עשרה. כשחזרה הביתה לגור איתם בקביעות, התלוננו, שהיא השתנתה. היא לא היתה עוד ילדתם הקטנה. היא רצתה ללמוד. לא רצתה עוד ללכת לשחות או לטייל ארוכות עם אביה. לא עוד רצתה להתפלל איתו. היא רצתה לקרוא לבדה בתנ"ך. היא התנגדה לכך, שאביה יביע את חיבתו אליה, בכך שישב בקרבתה בעת הארוחות. היא רצתה לשבת רחוק ממנו. אף לא רצתה ללכת לקולנוע עם

אמה. בכית רצתה לטפל בעצמה בדברים ולעשות דברים בשביל עצמה. למשל (אמה נתנה דוגמה) היא רצתה לרחוץ מראה מבלי להקדים ולומר זאת לאמה. שינויים אלה, שהועלו על-ידי הוריה של מאיה כסימנים ראשונים למחלתה, נראים לנו כביטויים רגילים להתבגרות. מעניינת אותנו במיוחד הסתירה בין הדרך שבה שופטים הוריה את ההתפתחויות הללו לבין הדרך שבה שופטים אנו אותן התפתחויות עצמן.

מאיה סברה, שהקושי העיקרי שלה הוא השגת אוטונומיה; לאמיתו של דבר — כך חשבה — היה זה תפקידה העיקרי בחיים.

אתה צריך להיות מסוגל לחשוב בשביל עצמך, לפתור דברים בשביל עצמך. אני לא יכולה. חצי זמן אני שוכחת. אפילו מה שאני זוכרת זה לא זיכרון אמיתי. אתה צריך להיות מסוגל פתור דברים בשביל עצמך.

נראה שהוריה של מאיה היו עיקביים בחרדתם לכל ביטוי של התפתחות אוטונומיה אצל בתם, שהרי בהכרח היו כרוכים בזה מאמציה של מאיה להתרחק מהם ולפעול ביוזמתה. חרדתם של הוריה נמשכת גם בהווה. למשל: אמה התנגדה לכך שהיא תגהץ ללא השגחה, למרות שבשונה שחלפה היא עבדה במיכבסה ללא שום תקלה. את רצונה של בתם להשתמש ב"מוחה" שלה ללא תלות בהם זיהו מר אבוט ומרת אבוט כ"מחלה". אמה של מאיה אמרה:

אני חושבת שאני מתרכזת כליכך בדבר האחד — טוב זה, לעשות שהיא תהיה בסדר — אני מתכוונת שבתור ילדה ובתור — בגילה-עשרה תמיד יכולתי לברר מה לא בסדר או — לעשות משהו בעניין זה, אבל — אבל המחלה הזאת כל-כך... — היחסים שלנו אחרים — אתה מבין, מאיה... במקום לקבל כל דבר — כאילו אמרתי לה... "שחור זה שחור", היא היתה בטח מאמינה לזה, אבל מאז שהיא חולה, היא לא מקבלת יותר אף פעם אחת שום דבר. היא הצטרכה לשקול את זה בעצמה, ואם היא לא יכלה לשקול את זה בעצמה, אז לא נראה, שהיא תקבל את המלה שלי — וזה כמובן שונה לגמרי בשבילי.

"מאז מחלתה", כמו שהם ביטאו זאת, נעשתה מאיה "קשה" יותר. היא לא "התאימה" כמו פעם. במובן זה גרם בית-החולים לדברים, שיהיו גרועים יותר, למרות שמאיה הרגישה שזה עוזר לה "להשתמש במוח שלה" יותר מאשר לפני כן. השימוש של אדם במוחו מצריך, כמובן, התנסות עצמית בדרך-כלל. מה שהיה בשביל מאיה "שימוש במוח" ו"רוצה לעשות דברים בשביל עצמי", היה בשביל הוריה "חוצפה" ו"ממוריות".

עד גיל שמונה-עשרה למדה מאיה קשה, ועמדה בכל הבחינות. כמו שאמרה,

היא מצאה מיפלט בספריה, ממה שהיא קראה לו התערבותם של הוריה. עמדות הוריה הפכו לדו-משמעיות בצורה ניכרת — בעת ובעונה אחת גאים בה ומגינים עליה, נפגעים בעצמם ודואגים לה בלהיטות. הם אמרו, שהיא חכמה מאוד, אפילו "יותר מדי חכמה אולי". הם חשבו, שהיא עבדה קשה מדי. הם חשבו שהיא לא נהנתה מהקריאה הבלתי פוסקת, ולכן היה צריך לגרור אותה מהספרים שלה. אמה אמרה:

היינו הולכים או לסרטים, ואני הייתי אומרת... — ולפעמים היא היתה אומרת "אמא, אני לא חושבת, שאני הייתי צריכה ללכת לסרט הערב. אני חושבת, שהייתי צריכה להכין קצת שיעורים." ואני הייתי אומרת לה: "אה, ככה, איכזבת אותי" או שהחלטתי ללכת או משהו כזה או — "בסדר, אני אלך בעצמי." ואז היא היתה אומרת: "טוב, אני אבוא." רוב הזמן היה צריך באמת להכריח אותה לצאת מהבית.

כשמאיה אמרה, שהוריה הפריעו לה לקרוא, הם דחו זאת משועשעים. היא התעקשה, שהיא רוצה לקרוא בתנ"ך; שניהם צחקו לרעיון, שהם הקשו עליה בכך. ואביה אמר, כשהוא צוחק עדיין: "בשביל מה לך לקרוא בתנ"ך בכלל? את יכולה למצוא בספרים אחרים מן אינפורמציה כזאת ועוד יותר טובה בהרבה." עתה נבחן ביתר תשומת-לב כמה מההערכות שחזרו ונשנו מפי הפסיכיאטרים ומפי ההורים, בדברם על מאיה.

בכל הדו"חות הפסיכיאטריים, שהוגשו במשך עשר שנים, היה תיאורה של מאיה אחיד — אפאטית, מכונסת, חסרת חום, מבודדת, עויינת, דלת רגשות. גם הוריה ראו אותה כך. מאז מלאו לה ארבע-עשרה שנים, הוריה הרבו כל-כך לומר לה, שאין לה רגשות, עד שאפשר היה לחשוב, כי היא תהיה מורגלת להערכה זו — ובכל זאת היא היתה מסוגלת להידלק בחמת זעם, כש"האשימו" אותה בכך. היא עצמה הרגישה, שמעולם לא זכתה בחיבה, ושנאסר עליה להביע חיבה ספונטאנית. בגלל זאת גרמו הייאוש והתיסכול להרבה מן האימפולסיביות שלה. למשל: המיקרה שהביא להתזרתה לבית-החולים שמונה שנים קודם-לכן. נאמר, שהיא תקפה את אמה בסכין.

מאיה: טוב, למה אני תקפתי אותך? אולי חיפשתי משהו, משהו שהיה חסר לי — חיבה, אולי היתה זו תאוה לחיבה.
האם: זה לא היה בשבילך בכלל. את תמיד חשבת שזה רכרוכי.
מאיה: טוב, מתי היצעת לי?

האם: טוב, למשל, אם הייתי רוצה לנשק אותך, היית אומרת "אל תתרגשי."
מאיה: אבל אני ידעתי, שאת אף פעם אחת לא נותנת לי לנשק אותך.

מאיה הבהירה את הנקודה, שהוריה לא חשבו עליה או "ראו" אותה כ"אדם",
"כאדם שהינו אני". היא חשה פחד מחוסר הכרה זה, וגמלה להם כאמצעי להגנה
עצמית. אלא שזה, כמובן, הביך מאוד את הוריה, שכלל לא יכלו למצוא כל היגיון
בהאשמה זו. מאיה התעקשה וטענה, שהוריה לא חשו כל חיבה אמיתית אליה,
כי הם לא ידעו ולא רצו לדעת, מה היא מרגישה. כן לא הרשו לה להביע להם
כל חיבה ספונטאנית, כי זה לא היה חלק מן ה"התאמה".

כשמאיה אמרה, שהוקל לה אחרי שאיבדה את רגשותיה, הגיבה על כך אמה
בנצחנות ואמרה, שבין כך וכך היתה מאיה יותר מדי ממורית. זה לא התייחס
לאיזו שהיא איכות שיש לה בנערה, שהרי באמת לא היתה כזו.

תכונה אחרת המבטאת את היותה חסרת רגש היא התהייה שלה אם "לוקחים
אותה ברצינות". לדברי מאיה, אביה

... לעתים קרובות ביטל בצחוק דברים, שאמרתי לו, ולא יכולתי להבין ממה הוא
צחק. אני חשבתי, שזה נורא רציני. אפילו כשיכולתי להבין, כשהייתי בת חמש, לא ראיתי
מה מצחק אותו. שניהם, אבא ואמא, היו נגדי.

סיפרתי לאבא על בית-ספר והוא היה פוטר אותי בצחוק. כסיפרתי לו על החלומות
שלי, היה פוטר אותי בצחוק, ואומר לי לא לשים לב לכך. היה זה בזמן שהם היו חשובים
לי — היו לי סיוטים לעיתים קרובות. הוא היה מבטל אותם בצחוק. הוא שיחק אתי הרבה,
כשהייתי ילדה, אבל זה לא אותו דבר.

אמה של מאיה התלוננה בפנינו, שמאיה אינה רוצה להבינה; כך הרגיש גם
אביה ושניהם נפגעו מכך, שלא היתה מספרת להם דבר על עצמה.

תגובתם למכה זו היתה מעניינת. הם הגיעו לכך, שחשו כי יש למאיה כוחות
נפשיים מיוחדים במינם. עדי-כדי-כך הרגישו, עד שהם היו משוכנעים, כי היא
יכולה לקרוא את מחשבותיהם. למשל,

האב: אם הייתי למטה, ומישהו היה נכנס ושואל מה שלום מאיה, אם הייתי עולה
מיד למעלה, היתה מאיה אומרת לי, "מה אמרת עלי?" הייתי אומר, "שום דבר."
היא היתה אומרת, "אתה כן אמרת, שמעתי אותך." עכשיו זה היה כלי-כך יוצא
דופן, עד שבלי שמאיה ידעה עשיתי איתה ניסיון, אתה מבין, וכשהוכחתי את
זה, חשבתי, "טוב, אני אשתף בזה גם את גברת אבוטו." כך סיפרתי לה והיא

אמרה, "אוי, אל תהיה טיפש, זה לא יכול להיות." אני אמרתי, "בסדר, עכשיו
כשניקה הערב את מאיה במכונית, אני אשב לידה ואתרכו בה. אני אגיד משהו,
ואת תראי מה קורה." כשאני התיישבתי, היא אמרה, "איכפת לך לשבת בצד
השני של המכונית. אני לא יכולה לתפוס, מה אבא חושב." וזה היה נכון. טוב,
אחרי זה, יום ראשון אחד, אני אמרתי — זה היה חורף — אני אמרתי, "עכשיו
מאיה בכיסא הרגיל, והיא תקרא ספר. עכשיו את תיקחי עיתון, ואני אקח עיתון,
ואני אגיד את המלה ואא...". מאיה היתה עסוקה בקריאת העיתון ואא — אני
עשיתי סימן לאשתי, אחר-כך התרכזתי במאיה שמאחרי העיתון. היא לקחה את
העיתון — את האא — השבועון או מה שזה לא היה, והלכה לחדר הקדמי. ואמה
אמרה, "מאיה, לאן את הולכת? לא הדלקתי את האש." מאיה אמרה, "אני לא
יכולה להבין — לא — אני לא יכולה לרדת לסוף דעתו של אבא. לא יכולה לרדת
לסוף דעתו."

נסיונות כאלו נמשכו מלפני "מחלתה" הראשונה עד עכשיו, ויצאו לאור רק
שנה לאחר תחילת החקירה הזו. לאור זה, אפשר להמשיך ולראות רק בקושי את
רעיונותיה של מאיה באשר להשפעה כהקרנה של תהליך פאתולוגי אינדיבידואלי —
בין אם ייחשב לאורגאני ובין אם ייחשב לפסיכי (או לשניהם).

מבחינה קלינית היא סבלה מ"רעיונות אשר להשפעה". היא שבה וחזרה
להרגיש, שלמרות רצונה, השפיעה על אחרים בדרכי עקיפין, ושאחרים יכלו
להשפיע עליה ואף השפיעו עליה שלא כדין; שוב, למרות מאבקה להתגבר
על כך.

אפשר לומר באופן כללי, כי ההשפעות ההדדיות בין אנשים וההשפעות שיש
ביכולתם של האנשים להפעיל זה על זה, הן די מעורפלות. זהו תחום בו יש
לפנטאסייה נטייה ליצור עובדה. מובן שהיה קל יותר לדון בהתעסקותה היתרה
של מאיה בעניין זה, לו היו לאוכלוסייה השפויה רעיונות ברורים יותר, אשר
למה שקורה ולמה שיכול לקרות במובן זה.

במיוחד יהא זה חשוב לנו לדעת תשובות לשאלות הבאות:

איזו השפעה היתה למאיה על הוריה לאמיתו של דבר לפי הרגשתם?

איזו השפעה יכולה היתה להיות, היתה להם או צריכה היתה להיות להם עליה
לפי הרגשתם?

איזו השפעה ניסו, שתהיה להם עליה?

איזו השפעה, הניחו, יכולה להיות לאדם על מישהו, במיוחד על-ידי פעולה מרוחק, ובייחוד על-ידי תפילה, טלפאטיה או שליטה במחשבה. זה היה המדיום, שהדאיג את מאיה יותר מכול.

ללא תשובות לשאלות כאלו, לא יוכל איש להתחיל להעריך ולהבהיר את מחשבות השווא של מאיה באשר להשפעה הדידית. נראה לי, שעיקרון זה תופס בהכרח בכל דוגמה של מחשבות שווא כאלה.

כשאנחנו זוכרים, שהוריה של מאיה ניסו להשפיע עליה באופן פעיל, שהם האמינו שהיא יכולה להגיד מה הם חושבים, שהם עשו איתה נסיונות, והכחישו שעשו זאת — בכל המיקרים הללו נעשים הרעיונות אשר להשפעה למובנים באופן חברתי. יתר-על-כן, שעה שהם ייחסו למאיה כוחות מופלאים אלה, הם האמינו, מבלי לחוש בסתירה, שהיא לא ידעה אפילו מה היא חושבת או מה היא עושה בעצמה.

כשהאשימה מאיה את הוריה ב"השפעה" עליה, הם דחו זאת בצחוק. אין זה מפתיע, לכן, שבמיוחד בבית היתה נרגזת, עצבנית ומבולבלת. רק בהמשך חקירתנו, כפי שאמרנו, הם הודו בפניה במעשיהם.

מאיה: אני מתכוונת לכך, שלא היית צריך לעשות את זה — זה לא טבעי.

האב: אני לא עושה את זה — לא עשיתי את זה — חשבתי, "טוב, אני עושה את הדבר הלא נכון! אני לא אעשה את זה."

מאיה: אני מתכוונת, שהדרך שבה הגבתי היתה צריכה להצביע על כך שזה לא בסדר.

האב: בעניין זה היה מיקרה לפני כמה שבועות — מצאה חן בעיניה איזו חצאית של אמה.

מאיה: לא — מדדתי אותה והיא התאימה לי.

האב: בסדר, הן היו צריכות ללכת לתופרת — מישהו המליץ על התופרת. גברת אבוט הלכה בשביל זה, והיא אמרה, "כמה זה?" האשה אמרה, "ארבעה שילינג". גברת אבוט אמרה, "אוי לא, זה בטח עלה לך יותר מזה." ואז היא אמרה, "זה בסדר, בעלך עשה לי טובה לפני כמה שנים ואני מעולם לא החזרתי לו." אני לא יודע מה זה היה. גברת אבוט נתנה, כמובן, יותר. וכשמאיה חזרה הביתה, היא אמרה, "אמא, קיבלת את החצאית?" היא אמרה, "כן, מאיה, וזה גם עלה הרבה כסף" — "את לא יכולה לעבוד עלי — אומרים לי שזה היה ארבעה שילינג."

מאיה: לא אני חשבתי שזה היה שבעה.

האב: לא, את אמרת ארבעה — בדיוק — ואשתי הסתכלה בי, ואני הסתכלתי בה — נו טוב, אם אתה יכול להסביר את זה — אני לא.

בשביל מאיה, היה זה קשר, הדבר שהתרחש בין הוריה, והיה קשור בה מבלי שהיא תוכל לתפוס אותו.

ובאמת היה משהו. כשראינו את כולם, החליפו ביניהם אמה ואביה של מאיה סידרה בלתי פוסקת של נענועים, קריצות, תנועות וחיוכים מבינים. זה היה ברור כלי-כך, עד שהמתבונן העיר להם על כך, כשעברו עשרים דקות מתחילת הראיון הראשון מסוג זה. בני הזוג אבוט ביטלו את הדברים, דחו אותם והמשיכו בשלהם.

התוצאה, כך נראה לנו, מכישלון זה של הוריה להכיר בתוקף שהיה להערות דומות של מאיה, היתה, שמאיה לא יכלה לדעת מתי הבחינה שמתרחש משהו בין הוריה ומתי דימינה זאת לעצמה. החילופים הגלויים בין האב לבין האם, אם גם ללא דיבורים וללא אישורים, היו, למעשה, פומביים וברורים לגמרי. הרבה ממה שנחשב לפאראנויי אצל מאיה נבע מכך, שהיא לא האמינה בחוסר האמון של עצמה. היא לא יכלה להאמין באמת, שבין הוריה מתרחש מה שהיא חשבה שמתרחש. תוצאה נוספת היתה, שהיא לא יכלה להבחין בקלות בין פעולות, שבדרך כלל אינן מכוונות ואינן נחשבות להתקשרויות (לדוגמה — הסרת משקפיים, מיצמוץ, שיפשוף האף, הקדרת פנים וכן הלאה), לבין פעולות התקשרות — אספקט נוסף לפאראנויה שלה. אלו, בכל-אופן, היו הפעולות, שבהן השתמשו הוריה כסימנים ביניהם, כ"מיבחנים" למאיה, כדי לראות אם היא תתפוס אותם. חלק חיוני במישחק הזה, שבו שיחקו ההורים, היה, שאם מעירים להם תהיה תשובתם משועשעת, "מה כוונתך?" "איזו קריצה!" וכן הלאה.

הוריה הגבירו את המסטיפיקאציה בכך שהעריכו את מאיה כבעלת כוחות מופלאים, ומאידך-גיסא אמרו, שהיא לא יכלה לחשוב, לזכור או לעשות ולא חשבה, זכרה ועשתה מה שהיא חשבה באמת, זכרה באמת או עשתה באמת. בהשוואת פרטים אחדים, ממה שהיה לה ולאמה לספר על ההתקפה בסכין, נמצא הבהרה נוספת לאותו דבר, שזירז את החזרתה של מאיה לבית-החולים (ראה עמ' 23 לעיל).

לפי דבריה של האם, תקפה אותה מאיה ללא סיבה. היתה זו תוצאת מחלתה

שחורה. מאיה אמרה, שאין היא יכולה לזכור דבר בעניין זה. אמה המשיכה להאיץ בה לנסות ולזכור.

מאיה אמרה פעם אחת, בכל-אופן, שהיא יכולה לזכור את המיקרה בבירור גמור. היא חתכה בשר לקוביות. אמה עמדה מאחוריה, אומרת לה איך עושים דברים בסדר, ואיך היא לא עושה בסדר — כרגיל. היא הרגישה, שאם לא תעשה משהו, יתפוצץ בתוכה דבר. היא הסתובבה לאחור ונופפה בסכין על אמה, ואז זרקה את הסכין על הריצפה. היא לא ידעה מדוע הרגישה כך. היא לא הצטערה על מה שקרה, אבל רצתה להבין את זה. היא אמרה, שהיא הרגישה בסדר גמור אז: היא לא הרגישה שזה קשור ב"מחלתה". היא היתה אחראית לכך. זה לא ה"קולות" שלה, שאמרו לה לעשות זאת. היא אמרה, שמה שלא יהיה — הקולות היו המחשבות שלה עצמה.

לפי הבנתנו, יכלה כל התקרית הזאת לעבור ללא תשומת-לב בבתים רבים, כביטוי רגיל לרוגז בין אם לבין בת.

לא יכולנו למצוא נקודה באישיותה של מאיה, שלא היתה שנויה במחלוקת מסוג זה או אחר.

למשל, מאיה חושבת, שכאשר חורה הביתה בגיל ארבע-עשרה, התחילה לדמיין לעצמה "דברים מיניים". היא היתה שוכבת במיטה, ותוהה אם הוריה מקיימים יחסים-מין. אחר-כך התחילו ההתרגשות המינית והאוונות. היא היתה ביישנית מאוד, בכל-אופן, והתרחקה מבנים. עצבנותה גברה בנוכחותו הפיסית של אביה. כשהיא אכלה ארוחת-בוקר, היא התנגדה לכך שהוא יתגלה באותו חדר. היא פחדה, שהוריה יידעו, שהיא חושבת עליהם מחשבות מיניות. היא ניסתה לספר להם על כך, אבל הם אמרו לה, שלא היו לה שום מחשבות מהסוג הזה. היא סיפרה להם, שהיא מאוננת והם אמרו לה שהיא אינה עושה כך. אפשר להבין, כמובן, מה קרה, אבל כשהיא סיפרה להוריה בנוכחות המראיין, שהיא עדיין מאוננת, אמרו לה הוריה בפשטות שהיא אינה עושה כך!

לפי זכרונה — כשהיתה בת חמש-עשרה, התחילה להרגיש שאביה הוא הגורם למחשבות המיניות האלו, וששני הוריה ניסו להשפיע עליה באיזו דרך מוזרה. היא השקיעה מאמצים בלימודיה, כשהיא שוקעת בספרים; אבל היא התחילה לשמוע ממש כל מה שהיא קראה בעל-פה, והיא התחילה לשמוע ממש מה היא חושבת. היא נאבקה קשות לחשוב בבהירות אלו מחשבות שלא יהיו, העיקר שהיו משל עצמה. מחשבותיה נחשבו בעצמן בראשה, בקול: מיתרי הקול

דיברו בקולה. למוחה היה חלק קדמי וחלק אחורי. תנועותיה באו מהחלק הקדמי של מוחה. הן פשוט קרו. היא איבדה כל חוש להיותה הנציגה של מחשבותיה ושל מלותיה*.

לא רק ששני הוריה סתרו את זכרונותיה של מאיה, את רגשותיה, את תפיסותיה, את מניעיה ואת כוונותיה, אלא שהם עשו הערכות כאלו שבעצמן היו מלאות סתירות תמוהות. הם דיברו ופעלו, כאילו ידעו יותר ממאיה, מה היא זוכרת, מה היא עושה, מה היא מדמיינת, מה היא רוצה מה היא מרגישה, והאם היא נהנית או עייפה. אך בה בשעה — הצורה בה קיימו לעיתים קרובות את שליטתם הוסיפה למיסטיות.

למשל, במיקרה אחד אמרה מאיה, שהיא רוצה לעזוב את בית-החולים. היא חשבה, שאמה מנסה להשאירה בבית-חולים, למרות שלא היה צורך עוד שתהיה חולת-פנים. אמה השיבה:

אני חושבת, שמאיה — אני חושבת שמאיה מכירה בכך ש — אא — מה שהיא באמת היתה רוצה לטובתה, הייתי עושה — לא — הא? (אין תשובה) — בלי כל הסתייגויות בכל צורה שהיא — אני מתכוונת, אם צריך לשנות משהו, הייתי עושה את זה בשימחה — אלא אם כן זה היה לגמרי בלתי אפשרי.

באותו רגע לא היה עוד מה לדעת בשביל מאיה. אפשר להבחין בהצהרה בהסתייגויות המיסטיות הרבות. מה שמאיה רצתה, מותנה בהחלטיות ב"באמת" וב"לטובתה היא". גברת אבוט, כמובן, היתה זו שקבעה: 1. מה מאיה הכירה; 2. מה מאיה רצתה "באמת", בניגוד למה שהיא חשבה אולי שרצתה; 3. מה היה לטובתה של מאיה; 4. מה היה הסתייגות או שינוי; 5. מה היה אפשרי.

מאיה העירה לפעמים די בבהירות על מיסטיפיקציות אלו. אלא שזה היה הרבה יותר קשה לה מאשר לנו. הקושי שלה היה, שהיא לא יכלה לדעת מתי להאמין או לא להאמין לזכרונותיה שלה ולמקום שתפסו הוריה בתודעתה.

* בבואנו לעסוק במצבן של המשפחות הללו, לרוב אנו מגבילים את עצמנו לצד הביצועי שבחקר התופעות, מסיבות שניתנו במבוא לספר זה. בחומר המצוי בידינו מצויות הוכחות רבות לכך שכל אחד מבני המשפחה, בוו שכאן ובכל משפחה אחרת, מנהל מאבק נגד המיניות שלו עצמו. ללא כל ספק, מאיה משפיעה על הנסיון המיני שלה בעיקר על-ידי פיצול, השלכה, דחייה וכן הלאה. למרות שבספר זה איננו מתמקדים בצדדים הללו, אל יחשוב הקורא שברצוננו לדחות או להמעט מכוח השפעתו של אדם על עצמו (מה שנקרא בפי פסיכואנליטיקאים — מנגנוני הגנה); במיוחד באשר לרגשות מיניים שמתעוררים כלפי בני משפחה. כלומר, אשר לגילוי עריות.

חקירה קרובה במשפחה זו מגלה, שאי-אפשר היה להאמין להצהרות שהצהירו בפניה הוריה עליה, על עצמם, על מה שהם הרגישו, כי היא מרגישה, שהם הרגישו, ועל מה שאפשר לראות ולשמוע ישירות.

מאיה חשדה בכך, אולם הוריה חשבו את החשדות הללו למחלתה, והם אמרו לה כך. לכן היה לה לעיתים קרובות ספק בתוקפם של חשדותיה: לפעמים הניעו אותה מחשבות שווא לדחות מה שהם אמרו, לפעמים היא המציאה סיפור ודבקה בו. למשל — כאשר היתה בת שמונה והיתה בבית-חולים — מיקרה פרידתה הראשונה מהם.

אין זה מפתיע, שמאיה ניסתה לסגת אל תוך עולמה, למרות ההרגשה המכאיבה שאין היא אדם אוטונומי. היא הרגישה, בכל-אופן, שכדי להרוויח מידה מסויימת של ריחוק מהוריה, היא נדרשת לספח מה שהיא קראה לו בשם "שליטה עצמית". היו לכך הסתעפויות שונות.

ולא שלטתי בעצמי, לא הייתי מגיעה לשום דבר, כי הייתי מתבלבלת בתערובת של דברים אחרים.

כמו שאנו ראינו, בכל-אופן, את הניסיון הזה כבקשה לאוטונומיה ראו זאת הוריה כ"מחלתה" מאחר שזה גרם לכך שהיא לא "התאימה", "היתה קשה", "נועזת", "ממזרית מדי", "גאה מדי" ומצאה בה פגמים.

מאיה ניסתה להסביר את עצמה במושגים אלו:

אני מרגישה שגיאיות של אנשים, כדי להחזיר לעצמי את שליטתי העצמית.

אני לא מתאימה לאנשים כמו שצריך: זאת לא גאוה.

אמא נטפלת אלי תמיד. מותחת עלי ביקורת. תמיד היא מנסה ללמד אותי איך להשתמש במוח שלי. אתה לא יכול להגיד לבן-אדם איך להשתמש במוח שלו בניגוד לרצון שלו. זה תמיד היה ככה עם אמא. זה מכעיס אותי.

אלא שבפעמים אחרות הביעה ספק בתוקף שיש להתרשמותה זו. היא אמרה:

היא לא נטפלת אלי, רק שאני רואה את זה ככה. אני מגיבה על זה ככה. אני צריכה להירגע. אני מרגישה תמיד, שאני צריכה להיטפל אליה בחזרה — לעמוד ולתת לי גב משלי — להחזיר את שליטתי העצמית.

היא הרגישה, שאמה ואביה כופים עליה את דעותיהם, שהם מנסים "למחוק" מה שיש לה במוח. אלא שלימדו אותה להגיה, שזה מטורף לחשוב ככה, שבוזה ניכרת "מחלתה".

כך חיפשה מאיה מיקלט זמני בעולמה שלה, הפרטי — שריונה. בז'ארגון של

הוריה, פירושו של דבר היה להיות "נגטיבית"; ובמקביל — "מכונסת" בנוסח הפסיכיאטרי.

כשלא נאבקה כצד לוחם ככל יכולתה לשם הגנה עצמית, הודתה מאיה שהיתה לא בטוחה ביותר בכשריה. הדברים לא היו תמיד ממשיים.

אף פעם אחת לא הרשו לי לעשות משהו לעצמי, כך שאף פעם אחת לא למדתי לעשות דברים. העולם לא נראה ממשי לגמרי. אם אתה לא עושה דברים, אז הם אף פעם אחת לא נראים ממשיים לגמרי.

שינוי פגע בתחושת הוהות הרופפת שלה.

אני לא יודעת איך להתייחס לבלתי צפוי. בגלל זה אני אוהבת דברים נקיים ומסודרים. לא יכול לקרות להם משהו בלתי צפוי.

אבל הסדר והניקיון הזה היו צריכים לבוא מעצמה ולא להיות כפויים על-ידי הוריה. לא ה"בסדר" שלהם או ה"דיוק" שלהם.

כשהייתי צעירה ולא הייתי חופשייה לפעול אחרת, חשבתי שזה איום; אבל עכשיו אני יכולה לפעול אחרת. רק שה"בסדר" שלהם גורם לי לרצות להבין מדוע הם כל-כך בסדר, מדוע הם עושים דברים כפי שהם עושים ומדוע אני עושה דברים כפי שאני עושה. היא חזרה והכחישה, שיש לה אלו שהם רגשות משלה, ושיש לה עניין כלשהו ברגשות של אנשים אחרים.

אמא היא בן-אדם שחייתי איתו. אין לי שום רגש יותר חזק מזה. לו קרה לה משהו, היא היתה חסרה לי, והייתי ממשיכה לחשוב עליה, אבל זה לא היה משנה את הדרך שלי. אין לי בכלל רגשות עמוקים. אני פשוט לא עשויה כך.

אבל היא ידעה, כמוכן, מהו פחד; למשל, כשאיוזו דודה צעקה עליה באחרונה. אני הרגשתי פשוט — לעיתים קרובות אני רואה חתול מתכווץ, וככה אני הרגשתי בפנים. היא עצמה התכחשה להיותה המגיע למחשבותיה שלה, בעיקרו של דבר, כנראה, כדי לחמוק מביקורת ומפסילה.

אני לא חושבת, הקולות חושבים.

הם היו הד לקריאתה או שהם "ביקרו" אנשים, שהיא פחדה לבקר באישיותה שלה.

בדיוק כמו שלא היא חשבה, אלא הקולות, כך פעל גופה ולא היא.

כל העניין אינו נמצא בשליטתי.

היא ויתרה על "להבין" מה הוריה או מישהו אחר בכלל זוממים.

אני יכולה לראות רק צד אחד בשאלה הזאת — העולם בעד העיניים שלי. ואני לא יכולה לראות אותו בעד העיניים של מישהו אחר, כמו שיכולתי פעם.

מבחינה מסויימת, היה בזה טכסיס של הגנה — לדחות כל רצון לשים את עצמה "במקום" אחרים; אבל עוד היה בזה ביטוי לעובדה, שהיא היתה באמת אבודה.

קשה לי להחזיק במישרה, כי אינני יודעת מה "הולך" בראש של האנשים, והם כאילו יודעים מה אני חושבת.

אני לא אוהבת, ששואלים אותי לא חשוב מה, כי אני לא תמיד יודעת מה אנשים אחרים חושבים.

אני לא יכולה להבין את סוג החיים שלך. אני לא יודעת מה את חושבת או מה את מחפשת, ואני לא רוצה לדעת (פונה לאמה).

הוריה של מאיה יכלו לראות בנסיונה להשיג "שליטה עצמית" תוצאה בלעדית של "טבע אנוכי", "להיטות", "מחלה" או "חוסר רגש".

לפיכך, כשמאיה ניסתה להתכנס בקליפתה, לחיות בעולמה, לקבור את עצמה בספריה (אם להשתמש בביטוייה), הרגישו אביה ואמה, כפי שראינו, שזוהי מכה איומה. הפעם היחידה שגברת אבוט בכתה בראיונות שלנו, היתה כשדיברנו על מות אמה שלה. היא אמרה, שמאיה לא רצתה להבינה, מפני שהיא התעניינה רק בבעיות שלה.

גברת אבוט חזרה ואמרה בעקשנות, כמה היא מקווה ומתפללת, שמאיה תזכור משהו, אם זה יעזור לרופאים להגיע לשורש המחלה. אבל היא הרגישה, שעליה לחזור ולהגיד למאיה, שהיא (מאיה) אינה יכולה "באמת" לזכור משהו, כי (כפי שהסבירה לנו) מאיה היתה נכונה תמיד להעמיד פנים, שהיא אינה חולה באמת.

היא שאלה את מאיה לעיתים קרובות על זכרונה בדרך-כלל, כדי לעזור לה להבין (מנקודת-מבטה של האם) שהיא חולה. גברת אבוט עשתה זאת על-ידי-כך שהראתה למאיה בזמנים שונים כי היא שכחנית או שהיא קיבלה את העובדות בצורה בלתי נכונה או שנדמה לה שהיא זוכרת מה שהיא חושבת שהיא זוכרת, כי היא שמעה על זה מאמה או מאביה בתאריך מאוחר יותר.

גברת אבוט התייחסה בדאגה רבה לזיכרון זה, שהיה "לא אמיתי", אלא "דמיוני". גם את מאיה זה הדאיג וביבלבל.

לבסוף, גברת אבוט סיפרה לנו (לא בנוכחותה של מאיה), שהיא מתפללת, כי מאיה לא תזכור לעולם את "המחלה" שלה, כי היא (אמה) חושבת, שזה ירגיו אותה (את הבת) לזכור זאת. כן, היא כלי-כך הרגישה את זה, ש"הכי טוב" היה

בשביל מאיה לא לזכור לעולם את "המחלה" שלה; אפילו פירושו של דבר, שעליה להישאר בבית-חולים!

רגע מזור היה בו סיפרה גברת אבוט עד כמה זה חשוב לה, שמאיה תהיה בסדר. גברת אבוט אמרה, שבשביל מאיה "להיות בסדר" פירושו — שהיא תהיה שוב "בראש אחר" איתה. בדרך-כלל היא דיברה על מסירותה למאיה כתובעת זכות להכרת תודה ממנה, אבל כעת היא דיברה אחרת. היא אמרה, שמאיה פחדה אולי "להיות בסדר". היא נזכרה ב"אמת מרה" שקיבלה לאחרונה מידידה, באשר ליחסה למאיה.

"אתה יודע", היא אמרה לי, "טוב, את לא יכולה לחיות את החיים של מישוהו בשבילו — יכולים להעניש אותך אפילו בשביל זה" — ואני זוכרת שחשבתי, "לחשוב על דבר כזה איום", אבל אחר-כך חשבתי, שאולי היא צודקת. זה הדהים אותי פתאום בכוח כזה. היא אמרה לי, "יש לך החיים שלך לחיות וזה החיים שלך — את לא יכולה ואת לא צריכה לחיות בשביל מישוהו את החיים שלו." בזמנו חשבתי, "לחשוב כזה דבר איום." ואז חשבתי אחר-כך, "טוב, זה בטח נכון."

בכל אופן, זו היתה תובנה חולפת.

מדקנו לעיל "סימנים" ו"סימפטומים" שונים, הנחשבים בעולם הפסיכיאטרייה, כמעט ללא יוצא מהכלל, כ"נגרמים" על-ידי מחלה. לדוגמה — תהליך אורגאני פאתולוגי, הנקבע ברובו, קרוב לוודאי, על-ידי גורמים גופניים-גנטיים; תהליך ההורס את יכולת האורגאניזם להתנסות ולפעול בדרכים שונות או פוגם ביכולת זו. במיקרה כזה, כשמדובר בביטול האישיות, בסימפטומים של קאטאטוניה ופאראנויה, בדלות רגשית, בנסיגה אוטיסטית, בהאלוסינאציות שמיעתיות, במבוכה באשר ל"גבולות האגו" — סביר בעינינו יותר, שכל אלו הינם תוצאה של התנסות הדדית ושל פעולת גומלין בין מאיה לבין הוריה. כל אלה נראים בהחלט, עולים בקנה אחד עם המציאות החברתית בה חיתה מאיה.

כשמדובר בשיחזור ההיסטורי שלנו, אפשר להתווכח, אם הוריה של מאיה הגיבו בצורה בלתי נורמאלית לנוכח ילדה בלתי נורמאלית. הנתונים אינם מחזקים הנחה זו. אמה ואביה של מאיה מגלים במפורש, בהווה, שמה שנחשב בעינינו לאישיות מתפתחת, להבנה, לאוטונומיה, לספונטאניות וכו', נחשב בעיניהם לסימפטומים מובהקים של מחלה. לפי עדותם, הכול מצביע על כך, שהעניין היה כזה אף בעבר. דווקא התפתחות העצמיות של מאיה (ולא כל-כך חסרון העצמיות שלה) הפעילה לחץ על הוריה.

רשימה של כמה הערכות ויחסים של האם, של האב ושל הבת. רוב הדברים — אבל לא כולם — כבר נדונו לעיל (מרוכז מהקלטות).

דעתם של האם ושל האב

דעתה של הבת

היא אמרה ש:	ההורים אמרו ש:
חשכה ירדה עליה, כשהיתה בת 8.	לא. זכרונה פגום. היא דימינה את זה. זה הצביע על "סטייה נפשית".
היו לה הפרעות רגשיות מגיל 8 עד גיל 14.	
התחילה לאונן בגיל 15.	לא.
היא מאוננת עכשיו.	לא.
היו לה מחשבות מיניות על אמה ועל אביה.	לא היו לה.
היא היתה מודאגת מהבחינות.	אף פעם אחת היא לא היתה מודאגת ממיבחינים, כי תמיד הצליחה בהם ולא הצטרכה לדאוג. היא היתה יותר מדיי חכמה, ועבדה יותר מדיי קשה. חוץ מזה, לא יכול להיות שהיא דאגה. הם היו יודעים על-כך.
אמה ואביה ניסו לעצור בעדה מלקרוא.	שטויות: וצריך היה לסחוב אותה מהספרים. היא קראה יותר מדיי.
אמה ואביה ניסו להשפיע עליה בכמה דרכים.	שטויות: ונסיונות להשפיע עליה על-ידי תפילה, טלפאתיה, שליטה-במחשבה.
היא לא היתה בטוחה, אם הם יכלו לדעת מה טוב בראשה.	הם חשבו, שהם יודעים יותר טוב ממנה מה היא חושבת.
היא לא היתה בטוחה, אם היא יכלה לדעת מה טוב בראשם.	הם חשו, כי יש לה כוחות טלפאתיים, וכו'.

היא יכלה לזכור בבירור ש"תקפה" את אמה, אבל לא יכלה להסביר את זה. היא היתה אחראית לזה.

היא לא היתה אחראית לזה. היתה חולה. זה היה חלק ממחלתה להגיד שהיא יכולה לזכור את זה ושהיא אחראית לזה.

אמה אחראית להישלחה מהבית כתוצאה מאותו מאורע.

הוריה אמרו, שהם רוצים שתבריא, אבל הם לא רצו שתבריא.

להבריא מקביל ל: להבין מדוע היא תקפה את אמה; להיות מסוגלת להשתמש בראש שלה בביטחון עצמי.

אם אינך רשאי לעשות דברים בעצמך, הם נעשים בלתי ממישים.

1. היא רצתה לעשות בעצמה דברים, מבלי לבקש ומבלי להגיד.
2. היא לא קיבלה מלה שלהם בשום עניין. היא ניסתה להחליט בעצמה בכל דבר.

לא תמיד יכלה להיות בטוחה אם היא מדמיינת שהיא מרגישה, או שהיא מסוגלת באמת להרגיש. היא לא ידעה, מדוע יש לה חלומות בלהה.

"אינני חושבת, שתלומות הם איזה שהוא חלק ממני. הם פשוט דברים הקורים לי" (האם).